

LAIKINOSIOS VYRIAUSYBĖS LAIKYSENOS VERTINIMAI

ARVYDAS ANUŠAUSKAS. LAIKINOSIOS VYRIAUSYBĖS LAIKYSENA ŽYDŲ ATŽVILGIU

Laikinosios vyriausybės veikimo laikotarpiu vokiečių SD ir gestapo ypatingieji būriai, per atkurtas vietas savivaldybes, sugebėjo įdiegti daugumą žydus diskriminuojančių įsakymų, ėmė savo jėgomis steigti getus ir, pasinaudodami dalimi TDA bataliono pajėgų, pradėjo žydų masinio naikinimo akcijas. Per visą šešių savaičių egzistavimo laiką Laikinoji vyriausybė Lietuvos tautinės žydų bendrijos naikinimo sustabdyti nesugebėjo (gali būti iškeltas pagrįstas klausimas – ar galėjo tai padaryti?). Holokausto aukomis iki rugpjūčio 5 d. tapo tūkstančiai Lietuvos piliečių – žydų. Z. Ivinskis, atsakingas už Laikinosios vyriausybės ryšius su vokiečių įstaigomis, ragino vyriausybę pasmerkti žudynes, bet tai nebuvo padaryta. 1941 m. birželio 27 d. ministrui V. Žemkalniui-Landsbergiui pranešus apie nepaprastai žiaurius žydų kankinimus Lietūkio garaže, konstatuota, kad tai yra padaryta „žmonių, kurie nieko bendro neturi nei su Aktyvistų štabu, nei su Partizanų štabu, nei su Laikinąja Lietuvos vyriausybe“ (iš 1941 m. birželio 27 d. posėdžio protokolo). Vėliau vis dėlto nutarimuose dėl denacionalizacijos, turto restitucijos buvo priimtos žydus diskriminuojančios nuostatos. Liepos 28 d. Laikinoji vyriausybė apsvaistė, o rugpjūčio 1 d. priėmė diskriminacinius žydų padėties nuostatus (šį kartą skelbiami dokumentai yra su ministrų parašais).

Atkūrusi lietuvišką administraciją, Laikinoji vyriausybė labai greitai prarado realias galimybes kontroliuoti situaciją Lietuvoje. Nepriklausomybė buvo deklaruota, bet nebuvo realiai įgyvendinta.

Anušauskas A. „Įžanga“, in: *Lietuvos laikinoji vyriausybė: posėdžių protokolai, 1941 m. birželio 24 – rugpjūčio 4 d.* [sudarė Anušauskas A.], Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2001, p. 7.

CHRISTOPHAS DIECKMANNAS, SAULIUS SUŽIEDĖLIS. LIETUVOS LAIKINOSIOS VYRIAUSYBĖS LAIKYSENA ŽYDŲ ATŽVILGIU

1941 metų birželio 23 d. sudaryta Lietuvos Laikinoji Vyriausybė formaliai nepalaikė organizuotų žudynių ir atsiribojo nuo partizanų smurto, nors ir išleido įsakus, kurių pagrindu žydai buvo izoliuojami ir kolektyviai baudžiami. Antra vertus, vyriausybės vadovai *viešai* nepasisakė žudynių, vykusių Kaune, klausimu; kiek žinoma, tik vienas jos narys, istorikas Zenonas Ivinskis, atsakingas už ryšius su vokiečiais, pasiūlė oficialiai pasmerkti smurtą prieš žydus. Reikia konstatuoti ir tai, kad nepaisant neoficialaus griežto įspėjimo Klimaičiui ir paskelbtų atsisaukimų, apskritai smerkiančių įstatymų nesilaikymą ir nesankcionuotą smurtą, Lietuvos valdžios institucijos iš esmės nebandė įsikišti ar bent aiškiai atsiriboti nuo vokiečių, jiems perėmus vadovavimą paskubomis sukurtiems daliniams, suformuotiems iš antisovietinių partizanų ir Raudonosios armijos dezertyrų. Nacių gebėjimas įtraukti lietuvius į masines egzekucijas turėjo nepalyginti rimtesnių pasekmių Lietuvos žydams negu pirmosios karo savaitės žudynės. LV patvirtino karinių pajėgų štabą, pritarė vadinamojo Tautinio darbo apsaugos bataliono sudarymui 1941 metų birželio 27 d. ir Kauno karo komendantu paskyrė pulkininką Jurgį Bobelį, kuris periodiškai atsiskaitydavo ministrų kabinetui. Suprantama, LV negalėjo paveikti nacių vykdytos genocido politikos, bet – bent jau iš pradžių – turėjo galimybę informuoti visuomenę per spaudą ir radiją. Tad neišvengiamai peršasi išvada, jog be ministrų birželio 27 d. posėdžio metu išreikšto vienkartinio paragavimo, kad reikia „vengti viešų žydų egzekucijų“, LV neatliko savo pareigos ir net nepamėgino aiškiai ir viešai pareikšti savo neigiamo nusistatymo antižydiško smurto atžvilgiu.

Dieckmann Ch., Sužiedėlis S. *Lietuvos žydų persekiojimas ir masinės žudynės 1941 m. vasarą ir rudenį: šaltiniai ir analizė*, Vilnius: „Margi raštai“, 2006, p. 43–44.